

Сања Ранковић

ВОКАЛНА ТРАДИЦИЈА ЛИЈЕВЧА ПОЉА И ПОТКОЗАРЈА*

(народна песма као део културног идентитета)
Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“, Лакташи 2007.

КАД ЉЕВЧАНСКО ЖИТО ЗАТАЛАСА

(музичка традиција Лијевча поља и Поткозарја)
Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“,
Културно-умјетничко друштво „Славко Мандић“, Лакташи [2007].

Књига *Вокална традиција Лијевча поља и Поткозарја (народна песма као део културног идентитета)* и компакт-диск *Кад Љевчанско жито заталаса (музичка традиција Лијевча поља и Поткозарја)* засебна су издања, али чине тематску целину и резултат су рада исте групе ентузијаста на пољу очувања традиционалне музичке културе. На иницијативу КУД-а „Славко Мандић“ из Лакташа ангажован је етномузиколог, мр Сања Ранковић, која је током 2007. истраживала и снимала певање, свирање и казивања у селима Лијевча Поља и онима у Поткозарју која својим географским положајем гравитирају ка лијевчанској равници. У овим селима живи искључиво српско становништво или оно представља значајну већину. Основни циљ је био да се кроз музику сагледа културни идентитет подручја које представља зону сусрета динарске и панонске културе и продукт наслојавања етнички различитих култура, односно, процеса акултурације, и свих промена у друштву и култури које су се одвијале пре свега као последице историјских збивања на овом подручју. Важно је истаћи да музичка традиција Лијевча поља и Поткозарја до сада није била предмет етномузиколошког истраживања. Књига доноси студију Сање Ранковић и збирку од 58 ауторкиних нотних записа различитих облика певања у Лијевчу пољу и Поткозарју, а са компакт-диска се може чути 28 одабраних примера. Сања Ранковић је професор традиционалног народног певања у Музичкој школи „Мокрањач“ у Београду, али и веома активан теренски истраживач, а ово је први публикован обимнији резултат њеног самосталног научног рада.

Корпус традиционалне музике који је Сања Ранковић током теренског истраживања затекла у Лијевчу пољу састоји се од примера

* Овај рад је резултат пројекта *Музика на раскришћу – српски, балкански и европски оквири*, бр. 147033, финансираног од стране Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

који припадају слојевима различите старости. Од обредног репертоара сачувани су, пре свега међу старијом популацијом, и то више у сећању него у директној функцији, напеви који се везују за зимски део годишњег циклуса (опход „чаројица“ и празновања Божића), а из оквира животног циклуса – напеви везани за склапање брака. Забележене су и успаванке, песме које се певају уз поједине послове, песме уз игру и већи број песама које немају специфичну намену. У сазвучној структури доминира двоглас, а осим једногласних, појављују се двогласни примери који само каденцирају трогласно и један пример реалног трогласног певања. Двоглас се обликује и на старији и на новији начин, а поједини примери имају елементе оба стила, па се третирају као „прелазни“. У студији се истиче да је важан задатак за будућа етномузиколошка истраживања сагледавање типова старијег начина певања по географском, ареалском принципу, с обзиром на то да се пандани облицима који су забележени у Лијевчу пољу и Поткозарју срећу и у другим крајевима. У поетској равни примат има десетерац, што би се према ауторки књиге могло повезати са утицајем динарске традиције и за њу карактеристичним певањем уз гусле. Она сматра да је превага монотематског принципа обликовања одраз очуваности старијег начина музичког мишљења. Констатује се и разноврсност комбинација делова стиха и различито позиционираних рефрена, као израз инвентивности народних певача, а могло би се рећи и развијене естетике вокалне традиције. Анализе су показале да је највећи број песама хетерометричан и хетероритмичан. Дистрибутивни ритмички систем доминира код песама уз игру, а парландо рубато код осталих жанрова.

Резултате структурне анализе Сања Ранковић је довела у везу са одликама рељефа, одн. границама културних зона. Закључила је да је планина Козара била важна природна препрека ширењу западноевропских културних утицаја, односно, да је процес акултурације брже текао у равници. Истовремено, она ове културне зоне доводи и у дијахронијски однос, па динарску карактерише као старији културни слој, а панонску као новији. Први светски рат се истиче као временска оријентација у вези са потискивањем старијег вокалног стила у панонском делу области. Процес акултурације довео је до стварања специфичне бимузикалности, паралелног постојања два певачка стила. Тако је кроз однос динарског и панонског и контекстуално условљено преструктурирање музике, формиран савремени лијевчански музички модел који ауторка поставља као идентитетски значајач.

У времену сукобљавања заговорника повезивања и амалгамисања, односно, разграничавања и „прочишћавања“ култура, питање

идентитета је из научног аспекта једно од најважнијих и истовремено најделикатнијих. У том смислу, проучавање народне песме као дела културног идентитета за који се одлучила Сања Ранковић веома је актуелно и представља важан допринос етномузикологије овој проблематици. Чини се потребним додатно истаћи да је само теренско истраживање било организовано према етничком принципу, у овом случају усмерено ка проучавању српске културе. У методолошком смислу, ауторка се определила да студију базира на комбиновању структурне анализе и географског метода. Како је за одређење идентитета од важности однос према „другом“, музички идентитет Лијевча поља и Поткозарја би још јасније дошао до изражаја поређењем са српском традиционалном музичком културом у другим динарским областима, у панонској области и граничним областима ове две културне зоне, односно са „другима“ у оквиру српског „музичког идејног света“, као и поређењем са музичким културама других народа и етничких група које живе на просторима са којима се истраживано подручје додирује. У сагледавању народне песме као дела културног идентитета свакако би било корисно ослањање на савремене опште теорије идентитета и етничитета.

Књига Вокална традиција Лијевча поља и Поткозарја садржи, као што је поменуто, и нотне записе који су, ако не потпуна слика, оно минуциозно рађена, свакако неопходна форма звучног материјала за евентуална даља аналитичка и компаративна проучавања традиционалног певања. Несумњиво је да су од нотних записа вреднији сами тонски записи, па је изузетно корисно што се паралелно са књигом појавило и звучно издање са избором репрезентативних примера певања и свирања са овог подручја.

Компакт-диск *Кад Љевчанско жито заталаса* жанровски и стилски је осмишљен као пресек музичке традиције Лијевча поља и Поткозарја. Најбројнији су примери сватовских и тзв. љубавних песама, али су заступљене и чаројице, божићне, успаванка и карактеристично извикивање чауша на свадби, док је од инструменталне музике заступљено само свирање мелодија игара од стране тамурашких „оркестара“ (квартета) и један вокалноинструментални пример – песма уз пратњу тамбураша. Са аспекта стила, посебно су упечатљиви примери старијег начина певања, али и тзв. прелазни облици. Тек звучни утисак омогућава праву спознају о специфичностима тонске структуре (напева) и сазвучне структуре (односа гласова) тако испеваних песама. Посебно су интересантни изванредани примери бимузикалности – способности неких певача да певају и у старом и у новом стилу, као што су песме *Ја посади' виту јелу* (бр. 13) и *Сав је Јовац потопила вода* (бр. 16) у извођењу групе пе-

вача из села Турјак. Сложеност слике музичке традиције овог подручја потцртава чињеница да се старим стилем певају не само обредне, него и песме које немају стриктну функцију и које теоретичари књижевности сматрају новијим слојем. Инструментална музика заступљена на диску припада новијем слоју музичке културе, о чему сведоче инструменти и формације извођачких тела, као и стил музицирања, што истовремено сугерише закључак да је вокална традиција укупно боље очувана.

Издање *Кад Љевчанско жито заталаса* је осмишљено као књижица са подацима који се односе на диск и самим носачем звука који је смештен у „цепу“ на корици. Садржај књижице чине кратак општи текст о примерима на диску и њихов попис (на српском и енглеском језику), као и фотографије певача и свирача. Вероватно је да су издавачи имали на уму постојање студије о овој грађи у поментуј књизи *Вокална традиција Лијевча поља и Поткозарја*, али се ипак чини да је текст у књижици са компакт-диском могао бити обимнији, информативнији, узимајући у обзир да се ради о физички засебном издању.

Вредност објављивања књиге *Вокална традиција Лијевча поља и Поткозарја (народна песма као део културног идентитета)* и компакт-диска *Кад Љевчанско жито заталаса (музичка традиција Лијевча поља и Поткозарја)* је вишеструка. Пре свега, они имају вредност за високосвесне чланове културно-уметничког друштва „Славко Мандић“ из Лакташа, који су читав пројекат и покренули из потребе да више сазнају о културној прошлости тих простора, о музичкој традицији сопственог народа. Они, свакако, имају едукативну вредност и за младе генерације које ће пожелети да упознају музику предака онда када то не буде могуће у директном контакту, усменом предајом. Наравно, књига и диск имају и велику вредност за научну средину, као допринос спознавању традиционалне музичке културе – важног дела српског културног идентитета.

Данка Лајић-Михајловић

UDC 784.4:398](497.6)